

Яценко Іван Володимирович,

доктор ветеринарних наук, професор, провідний науковий співробітник Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, e-mail: yacenko-1971@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>

СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНЕ ВСТАНОВЛЕННЯ КАЛІЦТВА ТВАРИН: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Анотація. У роботі висвітлено порядок судово-ветеринарного встановлення каліцтва тварин. Стверджується, що єдиним суб'єктом встановлення каліцтва у тварини є судово-ветеринарний експерт. Показано, що ця процедура має включати такі етапи: ознайомлення з процесуальним документом про її призначення; вивчення матеріалів справи, повне всебічне судово-ветеринарне дослідження підекспертної тварини, укладання висновку судового експерта.

Не може бути встановлене каліцтво тварини за суб'єктивними даними, що не підтверджується об'єктивними дослідженнями. Виникнення каліцтва тварини має перебувати безпосередньо у прямому причинно-наслідковому зв'язку із заподіянням шкоди здоров'ю, небезпечної для життя тварини в момент заподіяння або шкодою, заподіяною здоров'ю тварини, яка не є небезпечною для життя, проте належить до важкого ступеня за наслідками ушкодження, причому цей зв'язок має бути не випадковим, а закономірним.

Стверджується, що судово-ветеринарний експерт діагностує ушкодження екстер'єру тварини, що призвело до каліцтва, встановлюючи, чи є воно виправним або невиправним, чи знівечує (спотворює) воно екстер'єр, чи ні, згідно із «Правилами судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини».

У випадку заподіяння каліцтва тварині в результаті дефекту надання їй ветеринарної допомоги, в результаті чого виникли негативні наслідки, судово-ветеринарна експертиза такої тварини має бути проведена виключно комісією експертів у складі не менше двох осіб.

Встановлюючи каліцтво тварини судово-ветеринарний експерт має дотримуватись алгоритму: дає морфологічну характеристику ушкодження; визначає ступінь тяжкості ушкодження; з'ясовує небезпечність ушкодження для життя; встановлює, чи не супроводжувалось ушкодження фізичною втратою будь-якого органа, частини тіла або втратою органом чи частиною тіла функцій; встановлює, чи є ушкодження екстер'єру виправним чи не виправним, чи спричинило ушкодження знівечення (спотворення) тіла.

Усі отримані відомості відображаються у висновку експерта або у висновку експертного дослідження. Підсумки у висновку експерта повинні бути результатом аналізу об'єктивних відомостей, встановлених під час проведення судово-ветеринарної експертизи підекспертної тварини. Вони мають бути детальними і науково обґрунтованими.

Ключові слова: каліцтво тварин, судово-ветеринарна експертиза, судово-ветеринарний експерт, шкода, заподіяна здоров'ю тварини, тілесні ушкодження, підекспертна тварина, порядок встановлення.

Yatsenko Ivan Volodymyrovych,

Doctor of Sciences (Vet), professor, leading researcher of the National Research Center «Institute of Forensic Expertise named after Ex. Prof. M. S. Bokarius», Kharkiv, Ukraine, e-mail: yacenko-1971@ukr.net. <https://orcid.org/0000-0001-8903-2129>.

FORENSIC VETERINARY DETERMINATION OF ANIMAL'S INJURIES: PROBLEMS AND SOLUTIONS

Abstract. The work covers the procedure of forensic and veterinary establishment of animal mutilation. It is argued that the only one who can establish the fact of the animals mutilation is a forensic veterinary expert. It is shown that the procedure should include the following steps: familiarization with the procedural document on its appointment; study of the case material, a full comprehensive forensic and veterinary analysis

of the expert animal, the conclusion of the forensic expert.

An animal's mutilation cannot be established by subjective data that is not proven by objective examinations. The occurrence of an animal mutilation must be directly causally related to the infliction of harm to the animal's health, dangerous to life at the time of infliction or harm to the animal's health not dangerous to life but related to a severe level of damage and this connection must be not accidental but logical.

It is argued that the forensic veterinary expert diagnoses the damage to the animal's exterior that led to the mutilation, establishing whether it is fixable or unfixable or whether it deforms the exterior or not, according to the «Rules of Forensic Veterinary Determination of Severity of the damage to the Health of Animals».

If an animal is mutilated as a result of defective veterinary care, resulting in negative consequences, the forensic veterinary examination of that animal must be carried out exclusively by a commission of experts consisting of at least two people.

Determining an animal's mutilation the forensic veterinary expert must follow an algorithm: he gives a morphological characteristic of the injury; determines the severity of the injury; identifies the danger of injury to life; establishes whether the injury was caused by the physical loss of an organ or part of the body or by the loss of functions of an organ or part of the body, whether the damage of an exterior is fixable or unfixable; establishes whether the damage caused deformity of the body.

All obtained information is shown in the expert report or in the conclusion of the expert. The summary in the expert report should be the result of analysis of objective information established during the forensic veterinary examination of the under-expert animal. They must be detailed and scientifically justified.

Key words: *animals mutilation, forensic veterinary expertise, forensic veterinary expert, harm caused to animal health, bodily injury, under-expert animal, procedure of establishment.*

Постановка проблеми. Одним із найбільш складних і мало розроблених питань у теорії правознавства та судово-ветеринарної експертизи є каліцтво тварин [1–2]. Останнє може виникнути внаслідок тяжких тілесних ушкоджень за жорстокого поводження з тваринами у різних його формах [3–7]. Диспозицією ч. 1 статті 299 Кримінального кодексу України передбачена кримінальна відповідальність за діяння, що призвели до тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі тварин. Проте нині, як в Україні, так і у зарубіжних країнах відсутня юридично затверджена й обов'язкова для виконання усіма суб'єктами експертної діяльності методика судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення ушкоджень тварин, наслідком яких стало каліцтво. У джерелах наукової літератури також відсутні публікації щодо систематизації та обґрунтування етапів процедури проведення судово-ветеринарної експертизи підекспертних тварин з ознаками каліцтва. У зв'язку з цим окреслене питання є актуальним для юриспруденції в цілому і судово-ветеринарної експертизи, зокрема, як з теоретичної, так і з практичної точки зору, а, отже, потребує його розроблення, обґрунтування, систематизації етапів, апробації і впровадження у судово-експертну практику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність проблеми встановлення каліцтва тварини є актуальною як в Україні, так і у зарубіжних країнах, адже стосується посягання на моральність суспільства, благополуччя тварин у цілому, їх здоров'я і життя, що підтверджується дослідженнями I. V. Yatsenko, S. I. Zapara,

G. A. Zon, L. B. Ivanovskaya, A. M. Klochko [8], D. Araújo, C. Lima, J. R. Mesquita, I. Amorim, C. Ochoa [9], S. Degue, D. Dilillo [10], К. О. Полтавою [11], Н. В. Уваровим [12], І. А. Головка [13] та інших вітчизняних та зарубіжних науковців: Д. О. Калмикова, Н. І. Зубченко, С. П. Репецького, Т. Р. Короткого, В. В. Кузнецова, В. О. Турської, М. В. Вербіцької, А. О. Данилевського, І. Б. Медичького, О. С. Чорної, Д. О. Антонюка, Panasiuk-Flak, M. Grela, P. Listos, M. Gryzinska, G. Buszewicz, W. Chagowski, G. Teresinski, P. Listos, M. Gryzinska, M. Kowalczyk, A. Rebollada-Merino, C. Barcena, F. J. Mayoral-Alegre, I. Garcia-Real, L. Dominguez, A. Rodriguez-Bertos, T. C. Viner, B. C. Hamlin, P. J. McClure, B. C. Yates, C. Millins, F. Howie, C. Everitt, M. Shand, C. Lamm, R. Munro, L. Ressel, A. Gröne, U. Hetzel, H. E. Jensen, O. Paciello, A. Kipar.

Під час розслідування злочину жорстокого поводження з тваринами перед правоохоронними органами постає завдання довести об'єктивну сторону його складу, виявити можливе знаряддя травмування, а також довести причинно-наслідковий зв'язок між діянням у вигляді жорстокого поводження і ушкодженнями, виявленими у тварини [14].

Одним із об'єктивних, дієвих та науково обґрунтованих засобів доказування у кримінальному судочинстві на стадії як досудового слідства, так і судового розгляду справи є судово-ветеринарна експертиза, на що звертають увагу S. P. McDonough, B. J. McEwen [15], G. Mills [16], M. A. Benetato, R. Reisman, E. McCobb [17], R. W. Byard, W. Boardman [18], A. Rebollada-

Merino, C. Barcena, F. J. Mayoral-Alegre, Garcia-I. Real, L. Dominguez, A. Rodriguez-Bertos [19], а висновок судово-ветеринарного експерта є одним із джерел доказів у судочинстві.

Використання можливостей судово-ветеринарної експертизи дозволяє встановити характер травм, їх локалізацію, механізм, черговість, прижиттєвість чи посмертність заподіяння за конкретних обставин, ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, у т. ч. констатують про каліцтво травмованої тварини, про що повідомляють І. В. Яценко та Л. М. Дереча [20].

Нашими попередніми дослідженнями проаналізована практика судово-ветеринарної експертизи тілесних ушкоджень тварин, наслідком яких стало каліцтво [21], започатковане вчення про каліцтво тварин, зокрема, окреслено його ознаки, сформульована дефініція та розроблена класифікація, вперше запропоновано виділяти три ступеня обмеження життєдіяльності тварин у зв'язку з каліцтвом [22].

Підвищення ефективності судово-ветеринарної експертизи із встановлення тілесних ушкоджень тварини, наслідком яких стало каліцтво, можливе шляхом закріплення регламентації процедури її проведення на практиці. Нині відсутність її призводить до різного розуміння, тлумачення й реалізації цієї процедури судовими експертами під час виконання своїх професійних повноважень, а, отже, негативно впливає на практику застосування судами ст. 299 Кримінального кодексу, а також реалізацію права громадян на справедливе судочинство.

Мета роботи виокремити, систематизувати та обґрунтувати етапи процедури організації й проведення судово-ветеринарної експертизи підекспертних тварин, що отримали тілесні ушкодження, наслідком яких стало їх каліцтво.

Виклад основного матеріалу. Емпіричну базу дослідження становлять: аналіз висновків експерта за результатами судово-ветеринарної експертизи щодо жорстокого поводження з тваринами протягом 2010-2021 років, проведених в Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України (м. Харків), а також у Бюро судово-ветеринарних досліджень Державного біотехнологічного університету (м. Харків). Всього проаналізовано 155 судово-ветеринарних експертиз.

Робота є частиною наукової теми: «Розробка методики судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва», яка виконувалась на базі Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл.

проф. М. С. Бокаріуса», державний реєстраційний номер – 0121U100296.

Регламентація порядку проведення судово-ветеринарних експертиз має велике значення для практики судово-експертної діяльності, адже порушення її проведення може призвести до свавілля судового експерта, отримання недостовірних, не правдивих результатів, а, отже, негативно вплинути на результати досудового розслідування правопорушення і судового розгляду справи.

Результати багаторічної власної практики у сфері судово-ветеринарної експертизи дають підстави обґрунтовано стверджувати, що специфічні об'єкти судово-ветеринарної експертизи потребують специфічної регламентації процедури проведення їх дослідження, у т. ч. у разі заподіяння тварині ушкоджень, наслідком яких стало каліцтво. На основі дослідження численних висновків судового експерта об'єктом судово-ветеринарного дослідження яких були тварини з тяжкими тілесними ушкодженнями наслідком яких стало каліцтво, нами сформульовано авторську дефініцію поняття «каліцтво тварин», зміст якої полягає у тому, що це: стійкі розлади здоров'я тварини внаслідок тілесного ушкодження чи його наслідків, вроджених вад розвитку, захворювань, нещасного випадку, що призвело до повної або часткової втрати будь-якого органа чи ділянки тіла тварини, або до повної чи часткової втрати лише функцій органа чи ділянок тіла тварини, що при взаємодії тварини із зовнішнім середовищем може призвести до стійкої втрати або значного обмеження можливості забезпечувати фізіологічні прояви життєдіяльності на рівні з іншими тваринами цього ж виду (харчування, розмноження, орієнтація та переміщення в просторі, координація рухів, ведення природного способу життя, контакту з іншими тваринами, самозахисту, здатності до виконання корисної роботи тощо), а також спотворює зовнішній вигляд тварини через зніщення частин тіла в результаті деформації, а також їх фізичної відсутності [1].

Метою судово-ветеринарного дослідження живої підекспертної тварини з ознаками каліцтва є визначення локалізації, характеру, ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, характеру каліцтва, ступеня обмеження життєдіяльності підекспертної тварини, вирішення інших завдань у межах компетенції судово-ветеринарного експерта, а також за запитом органу чи особи, який (яка) призначив(ла) судово-ветеринарну експертизу або залучив(ла) судового експерта.

Судово-ветеринарне дослідження живої підекспертної тварини з метою встановлення її каліцтва включає такі етапи:

- ознайомлення з процесуальним документом про призначення експертизи; вивчення матеріалів провадження;

- клінічне судово-ветеринарне дослідження підекспертної тварини; виявлення ознак каліцтва тварини;

- встановлення обмеження життєдіяльності тварини, які сформувались у посттравматичному періоді у зв'язку з каліцтвом;

- укладання висновку експерта.

Судово-ветеринарне дослідження трупів тварин з метою визначення їх каліцтва здійснюється так же, як у живих тварин.

Правовий статус судово-ветеринарного експерта, регламентований Законом України «Про судову експертизу» [23], процесуальним законодавством, «Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» [24], «Інструкцією про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах» [25].

Судово-ветеринарна експертиза підекспертної тварини з метою встановлення її каліцтва проводиться за процесуальним документом про призначення такої експертизи, складений уповноваженою на те особою чи органом, або згідно із договором між замовником та судовим експертом чи експертною установою. Результати проведення судово-ветеринарної експертизи підекспертної тварини викладаються у висновку експерта.

Проведення судово-ветеринарної експертизи з метою встановлення каліцтва тварини, здійснюється на основі юридичної та фактичної підстави. Юридичною підставою є базовий закон України «Про судову експертизу» [23], процесуальне законодавство України, відомчі Інструкції [24, 25], а фактичною – фактичні дані та обставини, котрі викладені у постанові слідчого або дізнавача, ухвалі слідчого судді або суду, заяві особи, що залучила судового експерта, згідно з якими можуть бути досліджені об'єкти, проаналізовані та узагальнені судово-ветеринарним експертом і за результатами дослідження яких може бути сформульований висновок експерта.

Якщо є необхідність провести дослідження підекспертної тварини з метою встановлення ступеня тяжкості ушкодження, наслідком якого стало каліцтво та встановлення причинно-наслідкового зв'язку до відкриття кримінального провадження, то така процедура виконується

судово-ветеринарним експертом за письмовим зверненням органу дізнання чи слідства або за заявою особи, яка залучає судового експерта.

Особа, яка призначила судово-ветеринарну експертизу з метою встановлення каліцтва тварини надає судовому експерту: документ про призначення експертизи або заяву про залучення експерта, в якому зазначаються кличка, індивідуальний номер (за наявності), вид, порода, стать, вік тощо, дані про власника або опікуна підекспертної тварини та інші відомості про тварину, матеріали провадження (протокол огляду місця події, протоколи обстеження чи інструментальних досліджень підекспертної тварини з додатками, виписку з історії хвороби тощо), а також на дослідження доставляється підекспертна тварина. Якщо така тварина не може бути доставлена судовому експертові, то судово-ветеринарна експертиза для встановлення каліцтва може проводитись із використанням фотозображень цієї тварини з детальним їх описанням, доданими до провадження, проте виключно у випадках, коли ознаки каліцтва є очевидними, тобто такими, які є дуже помітні, неприховані, безсумнівні, безперечні. Такими є каліцтво на органному рівні, наприклад, втрата ока, кінцівки, язика тощо.

Для проведення додаткової або повторної судово-ветеринарної експертизи з метою встановлення каліцтва підекспертної тварини, судовому експертові надаються висновки первинної судово-ветеринарної експертизи, а також додаткові матеріали, що стосуються предмета судово-ветеринарної експертизи, які були отримані після укладання висновку первинної судової експертизи.

Якщо проведення комплексної судової експертизи доручено судовим експертам кількох експертних установ, то у документі про призначення експертизи зазначається, яка з них здійснює організацію проведення експертизи, тобто є провідною установою. Об'єкти дослідження і матеріали провадження направляються у провідну експертну установу, що узгоджується із вимогами відомчої Інструкції [24].

Якщо необхідно провести судово-ветеринарну експертизу або виконати експертне дослідження для встановлення каліцтва підекспертної тварини на місці події або за її місцезнаходженням, особа, яка призначила експертизу чи залучила судового експерта, має забезпечити його прибуття, безперешкодний доступ до підекспертної тварини, а також належні умови для проведення експертизи, наприклад, дослідження тварини у заклад ветеринарної медицини будь-якої форми власності тощо.

Орган чи особа, який (яка) призначив(ла) судово-ветеринарну експертизу підекспертної тварини з метою встановлення її каліцтва або залучив(ла) судового експерта у процесуальному документі про призначення експертизи може вказати прізвище судового експерта персонально, якому доручається проведення цієї експертизи. Якщо у такому документі відсутня зазначена вказівка, то її розподіл здійснюється завідувачем відповідного структурного підрозділу експертної установи у якій проводиться судово-ветеринарна експертиза. У Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса» Міністерства юстиції України судово-ветеринарні експертизи проводяться у лабораторії фізичних, хімічних, біологічних та молекулярно-генетичних досліджень.

Організуючи проведення комплексної судової експертизи з метою встановлення каліцтва тварини, керівник спеціалізованої експертної установи доручає її проведення відповідним підрозділам цієї ж експертної установи, зазначаючи, який із них є провідним. Керівник провідного підрозділу за погодженням з керівниками інших підрозділів утворює експертну комісію і призначає її голову, згідно із вимогами відомчої Інструкції [24].

Для виконання додаткової або повторної судово-ветеринарної експертизи, об'єктом якої є жива підекспертна тварина з ознаками каліцтва, судовому експертові надаються висновки судового експерта, котрий проводив первинну експертизу, а також додаткові матеріали, що стосуються предмета судової експертизи, які були отримані після оформлення висновку судового експерта за результатами проведеної первинної судово-ветеринарної експертизи.

Якщо судовому експерту для проведення судово-ветеринарної експертизи підекспертної тварини з метою встановлення її каліцтва необхідні додаткові матеріали, то він про це заявляє органу чи уповноваженій особі, який(яка) призначив(ла) судово-ветеринарну експертизу або залучив(ла) судового експерта. У разі не виконання клопотання судового експерта протягом 45 календарних днів, він письмово повідомляє орган чи уповноважену особу, який(яка) призначив(ла) судово-ветеринарну експертизу або залучив(ла) судового експерта про неможливість надання висновку експерта.

Для проведення судово-ветеринарної експертизи підекспертної тварини для встановлення її каліцтва використовуються знання у сфері судової ветеринарної медицини, судово-ветеринарної експертизи та інших напрямів ветеринарної

діяльності (хірургії, ортопедії і травматології, внутрішніх хвороб, репродуктології, токсикології, пропедевтики тощо), застосовуються спеціальні інструментальні та лабораторні методи дослідження (методи променевої діагностики, ультрасонографічний, токсикологічні, гематологічні та інші, за потреби), досліджується ветеринарна документація, матеріали справи.

За виключних, очевидних обставин судово-ветеринарний експерт може використовувати результати досліджень підекспертної тварини з метою встановлення її каліцтва, що проводилися із залученням вузькопрофільних фахівців ветеринарної медицини, котрі спеціалізуються у певній сфері ветеринарної медицини, зокрема: травматології, хірургії, репродуктології, ендокринології, кардіології, неврології тощо, не обстежуючи потерпілої тварини особисто. У цьому випадку такі дані досліджень мають бути викладені письмово у вигляді довідки, виписки із історії хвороби, засвідчені особистими підписами цих фахівців та печаткою установи у якій вони проводили лікування чи клінічні та лабораторні дослідження підекспертної тварини. У цих випадках у висновку судово-ветеринарного експерта зазначається: де, коли і ким досліджувалася підекспертна тварина; які об'єктивні дані при цьому встановлені; який діагноз встановив фахівець ветеринарної медицини.

Судово-ветеринарному дослідженню з метою встановлення каліцтва підлягають підекспертні хребетні тварини, незалежно від: їх належності (приватна, державна, комунальна), умов мешкання (в неволі, природних ареалах), продуктивності (продуктивні, не продуктивні), місця утримання (домашні, агрофірм, дикі, зоопаркові, безпритульні), цілей використання (в кінематографічних, спортивних, видовищних заходах, експериментальних цілях), віку (молоді, зрілі, старі), статі (самці, самки), під час певних дій з ними (відтворення й розведення, утримання, годівлі, використання, полювання, видовищні заходи, перевезення, лікування тощо).

Під час проведення судово-ветеринарної експертизи чи експертного дослідження з метою встановлення каліцтва тварини судовий експерт повинен посилатися на оригінали ветеринарних документів (виписку з історії хвороби тварини (епікріз) тощо), які пов'язані з предметом судової експертизи чи експертного дослідження. У виняткових випадках можна використати засвідчені належним чином копії ветеринарних документів з наявністю підпису лікаря ветеринарної медицини і засвідчені печаткою закладу ветеринарної медицини, де лікували чи обстежували (діагностували) тварину, виготовлені

згідно з оригіналами, якщо в останніх вичерпно відображені відомості про характер ушкоджень, їх локалізацію, клінічний перебіг та інші необхідні відомості, що мають суттєве значення для судово-ветеринарної експертизи.

У супровідному документі для проведення судово-ветеринарної експертизи підекспертної тварини має бути зазначено: у яку експертну установу направляється підекспертна тварина для судово-ветеринарного дослідження з метою встановлення її каліцтва; вид, стать, масть, вік, порода тварини; обставини за яких відбулось ушкодження; дата направлення; посада, прізвище та ініціали уповноваженої особи, яка видала направлення на дослідження тварини.

Відповідальність за доставку підекспертної тварини для встановлення її каліцтва, за своєчасне надання процесуального документа про призначення судово-ветеринарної експертизи, історії хвороби, матеріалів справи чи інших документів до експертної установи покладається на орган чи уповноважену особу, який(яка) призначив(ла) судово-ветеринарну експертизу або залучив(ла) судового експерта.

Доставлена до експертної установи підекспертна тварина, документи, та інші предмети, які були надані разом із твариною, реєструються у журналі реєстрації тварин відповідальною особою. Ці журнали мають містити пронумеровані, прошнуровані, скріплені печаткою експертної установи аркуші, з підписом завідувача лабораторії, у якій проведена судово-ветеринарна експертиза. Після закінчення журнали здають до архіву експертної установи, де їх зберігають протягом строку, визначеного законодавством.

У журналі реєстрації підекспертних тварин з метою встановлення їх каліцтва повинна міститись така інформація: номер експертизи; дата та час надходження тварини до експертної установи; вид, стать, вік, окрас шерсті тварини, місце, звідкіля тварина доставлена до експертної установи, дата і час доставки; ким доставлена тварина та спосіб її доставки; коли і ким складений процесуальний документ про призначення судово-ветеринарної експертизи чи залучення експерта; прізвище та ініціали експерта, котрий провів судово-ветеринарну експертизу підекспертної тварини; перелік інструментальних та лабораторних досліджень, що були застосовані й дата отримання їх результатів; дата закінчення проведення судово-ветеринарної експертизи; коли і кому надісланий або виданий висновок експерта, розписка про отримання; прізвище, ім'я та по батькові особи, якій видано підекспертну тварину, назву та номер документа, що засвідчує особу.

Усі предмети, що були доставлені в експертну установу разом із підекспертною твариною, мають зберігатися до початку проведення судово-ветеринарної експертизи у тому стані, у якому вони надійшли до експертної установи. Збереження речових доказів, що мають відношення до судово-ветеринарної експертизи, покладається на судового експерта, котрий проводить цю експертизу.

Тривалість проведення судово-ветеринарної експертизи підекспертної тварини з метою встановлення її каліцтва не повинна перевищувати 90 календарних діб. Якщо судовий експерт надзвичайно завантажений через наявність у нього на виконанні одночасно понад десяти судових експертиз, у тому числі комісійних та комплексних, то за письмовою домовленістю з органом чи особою, який(яка) призначив(ла) судово-ветеринарну експертизу або залучив(ла) судового експерта, узгоджується розумний строк, що узгоджується із вимогами відомчої Інструкції [24].

Якщо орган чи особа, який(яка) призначив(ла) судово-ветеринарну експертизу або залучив(ла) судового експерта відмовився у погодженні запропонованого розумного строку щодо проведення судово-ветеринарної експертизи, матеріали справи повертаються з пропозицією призначити судово-ветеринарну експертизу іншим суб'єктам судово-експертної діяльності, відповідно до статті 7 Закону України «Про судову експертизу» [23]. Попереднє дослідження судовим експертом наданих на експертизу матеріалів не повинне перевищувати 15 робочих днів [24].

Строк проведення судово-ветеринарної експертизи підекспертної тварини для встановлення її каліцтва починається з робочого дня, наступного за днем надходження матеріалів до експертної установи, і закінчується у день складання висновку експерта чи повідомлення про неможливість надання висновку. Якщо закінчення встановленого строку проведення судово-ветеринарної експертизи припадає на неробочий день, днем закінчення строку необхідно вважати наступний за ним робочий день. У строк проведення судово-ветеринарної експертизи не включається строк виконання клопотань судового експерта, усунення недоліків, допущених органом чи особою, який(яка) призначив(ла) судово-ветеринарну експертизу або залучив(ла) судового експерта.

Матеріали провадження, за яким проводилась судово-ветеринарна експертиза, повертаються органу чи уповноваженій особі, який(яка) призначив(ла) судово-ветеринарну експертизу

або залучив(ла) судового експерта, із зазначенням мотивованих причин неможливості її проведення у разі: невиконання клопотань судово-ветеринарного експерта щодо надання додаткових матеріалів; несплати вартості експертизи протягом 45 календарних днів з дня направлення клопотання у порядку, передбаченому чинним законодавством; незабезпечення прибуття судово-ветеринарного експерта та його безперешкодного доступу до об'єкта дослідження; відсутності належних умов для роботи судового експерта; учинення перешкод з боку сторін, що беруть участь у справі, щодо клінічного судово-ветеринарного обстеження підекспертної тварини.

Для проведення спеціальних досліджень або ж вирішення питань, щодо застосування спеціальних знань, пов'язаних із вузькою ветеринарною спеціалізацією (рентгенологічні, ультрасонографічні, гематологічні, токсикологічні дослідження тощо), судово-ветеринарний експерт може звертатись за консультативною допомогою до відповідних фахівців за письмовим погодженням та з дозволу органу чи уповноваженої особи, який(яка) призначив(ла) судово-ветеринарну експертизу чи залучив(ла) судового експерта.

Проведення *первинної* судово-ветеринарної експертизи підекспертної тварини для встановлення її каліцтва за фотознімками чи відеозаписом окремих етапів дослідження, навіть із детальним їх описанням не допускається, якщо ознаки каліцтва не є очевидними, наприклад відсутність кінцівки чи її частини.

У разі настання ушкодження у вигляді каліцтва тварини у лікувальному закладі ветеринарної медицини, за умови, коли у її власників або опікунів виникають сумніви щодо своєчасності, правильності та повноти проведеного діагностичного обстеження та лікування (дефекти надання ветеринарної допомоги), участі фахівців цього ж лікувального закладу ветеринарної медицини у проведенні судово-ветеринарних досліджень цієї ж тварини не допускається. За згодою керівника лікувального закладу ветеринарної медицини судово-ветеринарне дослідження підекспертної тварини може бути проведене в умовах цього ж закладу, але без залучення в якості спеціаліста ветеринарної медицини з цього ж закладу, щоб виключити конфлікт інтересів.

Якщо у лікувальному закладі ветеринарної медицини під час лікування постраждалої тварини був допущений дефект надання ветеринарної допомоги, що призвів до її каліцтва, уповноважена особа, яка призначила судово-ве-

теринарну експертизу чи залучила судового експерта зобов'язана надати разом з постраждалою твариною до експертної установи процесуальний документ про призначення судово-ветеринарної експертизи (постанову, ухвалу) чи залучення судового експерта, оригінал історії хвороби чи інші ветеринарні документи, якщо вони не були вилучені органами дізнання чи слідства раніше, а також належним чином засвідчену копію огляду місця події. Без цих документів судово-ветеринарне дослідження тварини в експертній установі не розпочинається.

У випадках, коли тварини з ознаками ушкодження, у т. ч. каліцтва, виявлена на вулиці або в іншому громадському місці, доставка цієї тварини до експертної установи здійснюється комунальними службами за супровідним листом, виданим уповноваженим працівником поліції за місцем виявлення тварини.

Судово-ветеринарна експертиза підекспертної тварини з метою встановлення каліцтва проводиться судово-ветеринарним експертом шляхом її клінічного судово-ветеринарного обстеження. Якщо ознаки каліцтва виявлені у трупі тварини, то у висновку судового експерта зазначають, що вони прирівнюються до таких же ознак у живої тварини.

У разі відсутності такого судового експерта, ветеринарне дослідження підекспертної тварини може бути проведене лікарем ветеринарної медицини, який має освітній рівень спеціаліста або магістра і є компетентним у цій сфері ветеринарної діяльності. При цьому цей фахівець може описати локалізацію та характер ушкоджень, проте каліцтва не встановлює.

Фахівці ветеринарної медицини закладів ветеринарної медицини будь-якої форми власності можуть бути залучені органом або особою, що призначила судово-ветеринарну експертизу або залучила судового експерта для надання йому консультативної допомоги під час проведення судово-ветеринарної експертизи, клінічного обстеження, здійснення лабораторних та інструментальних клінічних досліджень тощо.

Якщо виникла необхідність у спеціальному судово-ветеринарному обстеженні підекспертної тварини, за участю лікарів ветеринарної медицини, проводиться комісійна судово-ветеринарна експертиза у закладі ветеринарної медицини будь-якої форми власності, де є необхідні умови для її проведення або безпосередньо у експертній установі.

Перелік питань, які ставляться на вирішення судового експерта у процесуальному документі про призначення судово-ветеринарної експертизи під час дослідження підекспертної тва-

рини, наслідком ушкодження якої стало каліцтво, подано на рис. 1.

Розпочинається судово-ветеринарна експертиза для встановлення каліцтва тварини, з того, що судово-ветеринарний експерт за її паспортом чи іншим документом, що його замінює, встановлює дані про тварину: кличку, індивідуальний номер, вид, стать, вік, породу тощо. Якщо документи на тварину відсутні, то обме-

жуються інформацією про тварину, отриману від її власника чи опікуна; встановлюють анамнестичні дані підекспертної тварини за поясненнями власника тварини чи її опікуна; з'ясовують обставини заподіяння ушкоджень в особи, яка призначила судово-ветеринарну експертизу чи залучила судового експерта, у власника чи опікуна тварини; з'ясовують скарги щодо стану здоров'я тварини від власника; ознайомлюються

Питання, які ставляться на вирішення судово-ветеринарного експерта під час дослідження підекспертної тварини, наслідком ушкодження якої стало каліцтво:

1. До якого класу і виду належить підекспертна тварина(и) відповідно до зоологічної систематики?
2. Який характер ушкоджень з ветеринарної точки зору та яка їх локалізація?
3. Який механізм виникнення ушкоджень, черговість і послідовність їх заподіяння, давність виникнення?
4. Якого ступеня тяжкості ушкодження, виявлені у підекспертної тварини?
5. Чи є на тілі тварини характерні ознаки ушкодження, за якими можна встановити характер та особливості зброї чи інших предметів, якими спричинені ці ушкодження?
6. Чи були в наданні підекспертній тварині дефекти ветеринарної допомоги, що стали причиною заподіяння їй ушкоджень, наслідком яких стало каліцтво?
7. Чи є у підекспертної тварини стійка повна або часткова фізична або функціональна втрата будь-якого органа чи ділянок тіла?
8. Чи є у підекспертної тварини обмеження можливості забезпечувати свої основні прояви життєдіяльності на рівні з іншими тваринами цього ж виду? Якщо так, то в чому вони проявляються?
9. Чи відбулась втрата твариною загальногосподарського або спеціального використання, або втрата можливості самостійного існування дикої чи безпритульної тварини в оточуючому середовищі внаслідок ушкодження?
10. Якого ступеня обмеження життєдіяльності тварини, яке сформувалось у посттравматичному періоді?
11. Чи могли призвести до каліцтва тварини спричинені їй ушкодження за встановлених обставин як кожне окремо, так і у сукупності?
12. Чи могла тварина отримати ушкодження, що призвело до каліцтва, самостійно, без стороннього втручання?

Рис. 1. Блок-схема: «Питання, які ставляться на вирішення судово-ветеринарного експерта під час дослідження підекспертної тварини, наслідком ушкодження якої стало каліцтво»

з матеріалами справи, наданими правоохоронним органом для дослідження; досліджують інші наявні ветеринарні документи, за потреби знайомляться з іншими відомостями. Усі отримані відомості відображаються у висновку експерта.

Судово-ветеринарне встановлення каліцтва підекспертної тварини має бути проведене виключно за підтвердженими об'єктивними дослідженнями. Не може бути встановлене каліцтво тварини за суб'єктивними даними, що не підтверджуються об'єктивними дослідженнями. Алгоритм судово-ветеринарного визначення каліцтва тварини подано на рис. 2.

У випадку заподіяння тварині ушкодження, наслідком якого стало каліцтво, у результаті дефекту надання їй ветеринарної допомоги, через що виникли негативні наслідки, судово-ветеринарна експертиза такої тварини, на нашу думку, має проводитись виключно комісією експертів у складі не менше двох осіб. Комісія експертів може розглядати такий стан як шкоду, заподіяну здоров'ю тварини, у вигляді ушкодження, що призвело до каліцтва й визначити ступінь тяжкості цієї шкоди та встановити її каліцтво за схемою: тварина – ушкодження – каліцтво тварини за відсутності захворювань, індивідуальних особливостей організму тварини, вроджених вад розвитку, здатних самотійно призвести до каліцтва тварини [1].

Констатуємо, що неналежне здійснення діагностики та лікування хворої або травмованої тварини, а також організації ветеринарної допомоги, яке призвело до несприятливого результату ветеринарного втручання є дефектами надання ветеринарної допомоги. Аргументуємо, що дефектами надання ветеринарної допомоги із заподіянням шкоди здоров'ю тварини у вигляді втрати органа, його частини, частини тіла чи втрата органом або частиною тіла тварини своїх функцій, знівечення (спотворення) тіла, якщо це призводить до обмежень життєдіяльності тварини, є каліцтвом.

Проведене лікування тварини після заподіяння ушкодження не виключає обмеження життєдіяльності підекспертної тварини у період після лікування та оцінюється як каліцтво.

Ступінь тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини, визначається за судово-ветеринарними критеріями, котрі є ветеринарною характеристикою ознак ступенів тяжкості ушкоджень відповідно до «Правил судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини» [26]. У тварини з ознаками каліцтва ступінь обмеження життєдіяльності визначається аналогічно, як у клінічно здорових тварин, за винятком тих випадків, коли каліцтво

пов'язане із захворюванням або новим ушкодженням органів чи ділянок тіла, що були травмовані раніше.

Міру стійкої обмеженості життєдіяльності тварини через спричинене ушкодження, необхідно визначати з урахуванням об'єктивної стійкої обмеженості життєдіяльності тварини, спричиненою попереднім ушкодженням. Обмеженість життєдіяльності молодняка тварин, заподіяне каліцтвом, визначається як і для дорослих тварин з урахуванням віку, статі, виду і оцінюється показниками динаміки росту й розвитку тварини. Тривалість обмеження життєдіяльності тварини, зумовленої каліцтвом, встановлюється у добах, виходячи із об'єктивних ветеринарних даних, оскільки термін лікування може не збігатися із тривалістю функціональних обмежень тварини.

Кваліфікуючі ознаки каліцтва тварини визначаються виключно на основі об'єктивних даних, отриманих із ветеринарних документів або під час безпосереднього клінічного судово-ветеринарного дослідження підекспертної тварини судовим експертом. Виникнення каліцтва тварини має безпосередньо перебувати у прямому причинно-наслідковому зв'язку із заподіянням шкоди здоров'ю, небезпечною для життя тварини у момент заподіяння або шкодою, заподіяною здоров'ю тварини, яка не є небезпечною для життя, проте належить до важкого ступеня за наслідками ушкодження, причому цей зв'язок має бути не випадковим, а закономірним.

Оцінюючи терміни давності настання каліцтва тварини судово-ветеринарний експерт виходить із звичайної тривалості посттравматичних змін, навіть тоді, коли власник чи опікун підекспертної тварини не звертався за ветеринарною допомогою до моменту проведення судово-ветеринарної експертизи. Під час проведення судово-ветеринарної експертизи живої підекспертної тварини із ознаками захворювання, що розвилось до заподіяння каліцтва з повністю або частково раніше втраченою до травми функцією, враховується лише шкода, заподіяна здоров'ю тварини, яка спричинена травмою та пов'язана з нею прямим причинно-наслідковим зв'язком.

Загострення хронічних захворювань у період після заподіяння тварині каліцтва, а також інші її наслідки, що обумовлені не власне характером цієї шкоди, а випадковими обставинами (наприклад, інвагінацією петель кишечника, копростазом, тромбозом кровоносних судин, тепловим або сонячним ударами тощо), індивідуальними особливостями організму (наприклад, анемією), дефектами надання ветеринарної допомоги тощо не повинні враховуватися під час встанов-

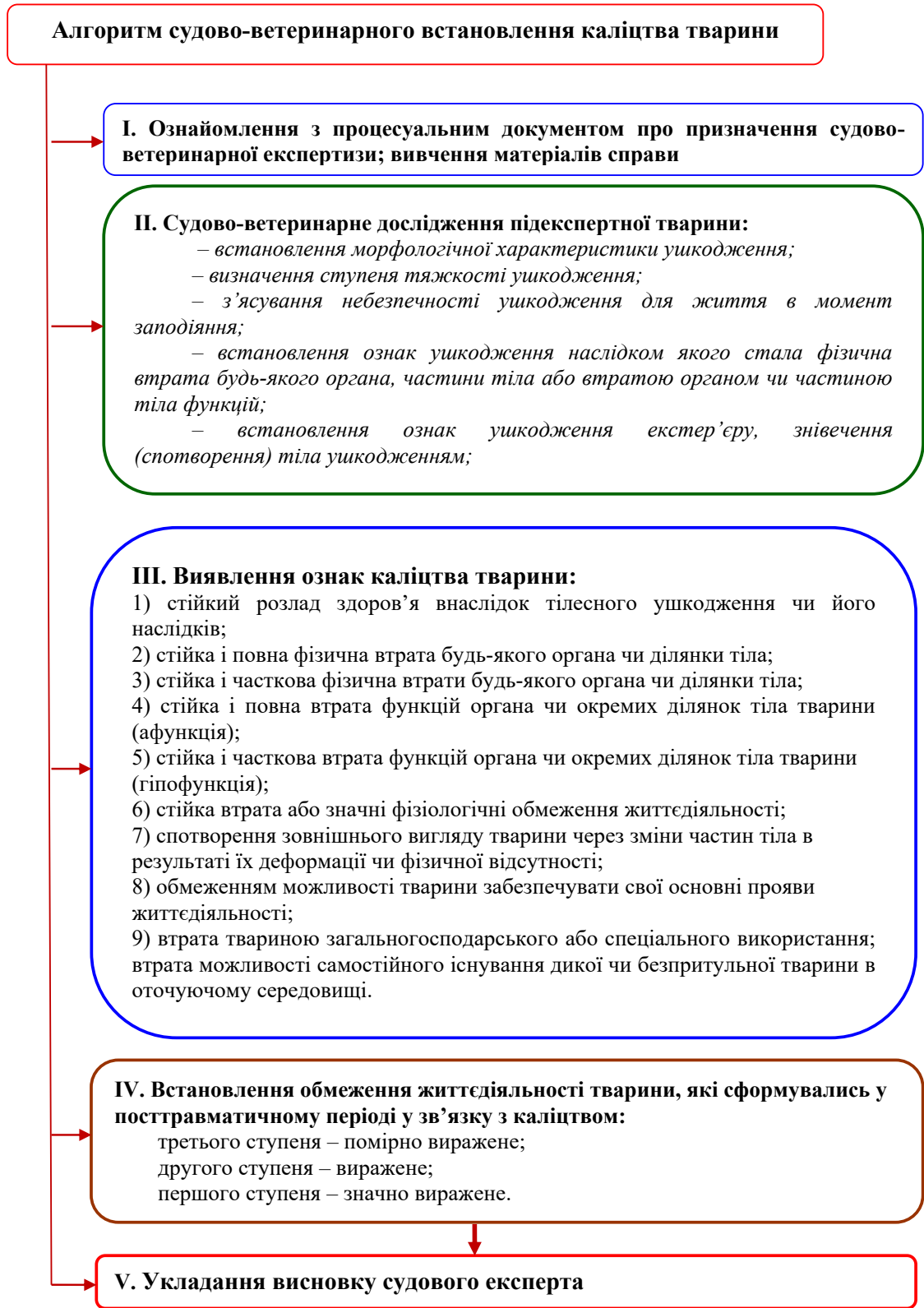

Рис. 2. Блок-схема: «Алгоритм судово-ветеринарного встановлення каліцтва тварини»

лення каліцтва. За таких обставин судово-ветеринарний експерт зобов'язаний вказувати характер причинно-наслідкових зв'язків між дією на організм тварини травмуючого чинника і наявним у тварини каліцтвом.

Спричинення каліцтва тварини шляхом ушкодження хворобливо змінених тканин, орга-

нів та ділянок тіла оцінюють як заподіяне каліцтво цих же органів і тканин у клінічно здорових тварин, якщо між цим ушкодженням і несприятливим наслідком у вигляді каліцтва існує прямий причинно-наслідковий зв'язок. Якщо під час обстеження підекспертної тварини судово-ветеринарний експерт виявляє ушкодження

різних органів чи ділянок тіла, що окремо, або в сукупності призвели до каліцтва, то він має зазначити строки заподіяння кожного із них окремо та роль кожного з них в утворенні стійкого стану каліцтва.

У разі виявлення різних тілесних ушкоджень у тварини, що призвели до каліцтва, незалежно від строків їх утворення, судово-ветеринарний експерт описує й оцінює кожне ушкодження та його наслідки окремо.

У випадках встановлення за об'єктивними ветеринарними даними безсумнівних та очевидних ознак каліцтва, судово-ветеринарний експерт встановлює факт каліцтва, не очікуючи завершення (загоєння) ушкодження, що призвело до каліцтва. Виникнення каліцтва тварини має перебувати у причинно-наслідковому зв'язку із заподіянням шкоди здоров'ю, небезпечною для її життя, або шкодою, заподіяною здоров'ю тварини, що належить до важкого ступеня за наслідком ушкодження (втрата органа або частини тіла), або за критерієм ушкодження екстер'єру тварини (спотворення тіла). Такий зв'язок не може носити випадкового характеру.

Ушкодження, що погіршило перебіг хронічного захворювання, на яке підекспертна тварина страждала раніше, обмеження життєдіяльності (зниження або втрата здатності до виконання корисної роботи) визначаються судовим експертом, виходячи із ступеня втрати здатності до виконання корисної роботи та обмеження життєдіяльності тварини, виходячи із спричинених ними порушень функцій організму з урахуванням тих, що були раніше.

Якщо судово-ветеринарним експертом вирішується питання про каліцтво тварини внаслідок втрати парного органа (легенів, нирок, сім'яників, яєчників, очного яблука тощо) чи втрати цим органом своєї функції, необхідно виходити із того, що орган тварини – це оформлена частина організму, яка складається із закономірно поєднаних тканин, має характерну форму, будову, розвиток, положення в організмі та виконує специфічні функції. У зв'язку з цим, кожний з парних органів являє собою самостійний орган, а, отже, втрата одного з парних органів, наприклад, однієї легені, чи однієї нирки, чи одного очного яблука, є втратою окремого органа, при тому, що інший з парних органів може зберігати свою анатомічну цілісність та функціональну активність.

У разі ушкодження будь-якого органа чи його частини, функція якого була втрачена раніше (до травми), ступінь тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини судово-ветеринарний експерт встановлює за ознакою фактично спричиненої

тривалості розладу здоров'я до повного загоєння ушкодження.

Судово-ветеринарний експерт діагностує ушкодження екстер'єру тварини, що призвело до каліцтва, встановлюючи, чи є воно виправним або не виправним, чи знівечує (спотворює) екстер'єр, чи ні, відповідно до «Правил судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини» [26]. Знівечення (спотворення) частин тіла може бути оцінене як каліцтво тварини у разі наявності обґрунтованих підстав.

Експертне оцінювання виправності чи не виправності ушкоджень екстер'єру тварини має проводитись за наслідками, котрі визначились з часом і мають остаточний (сталий) вигляд посттравматичних ушкоджень тіла. У випадку явного, безумовного та безсумнівного посттравматичного не виправного ушкодження тіла тварини судово-ветеринарний експерт може остаточно кваліфікувати каліцтво відразу після травмування, не очікуючи повного загоєння травми, наприклад, за травматичної енуклеації очного яблука, травматичної екстракції зубів, травматичної ампутації вушної раковини, верхівки носа чи хвоста тощо.

Встановлюючи каліцтво тварини у результаті не виправного ушкодження (знівечення) тіла тварини судово-ветеринарний експерт має надати об'єктивну ветеринарну характеристику наслідків зазначеного ушкодження, залежно від їх локалізації, з'ясовуючи, чи потрібне хірургічне лікування для значного зменшення вираженості посттравматичних патологічних змін (рубця, деформації тощо). Для цього може додатково залучатися лікар ветеринарної медицини, котрий спеціалізується у сфері ветеринарної хірургії, експерт з оцінки порід тварин, а також інші фахівці.

Оцінити поступальні зміни посттравматичних наслідків ушкодження з плином часу та їх вплив на екстер'єр тварини має виключно судово-ветеринарний експерт, або експерти різних спеціальностей у разі проведення комплексної судової експертизи, наприклад, склад експертів: судово-ветеринарний, експерт з оцінки порід тварин, лікар ветеринарної медицини, котрий спеціалізується у сфері ветеринарної хірургії тощо.

Остаточне вирішення питання про настання у тварини каліцтва у зв'язку із знівеченням екстер'єру можна лише за результатами, що визначилися з часом і мають остаточний вигляд посттравматичних ушкоджень без хірургічного втручання, проте не раніше ніж через 60–90 діб від терміну травмування, оскільки протягом певного періоду можливі зміни таких рубців.

У процесі проведення судово-ветеринарної експертизи підекспертної тварини судовий експерт повинен вжити заходів для недопущення можливості спричинення їй додаткових ушкоджень під час ветеринарних маніпуляцій, а також спричинення зайвого болю чи дискомфорту.

Випадки за яких каліцтво тварини судово-ветеринарним експертом не встановлюється подані на рис. 3.

Якщо встановити каліцтво не виявляється за можливе, то судовий експерт у підсумках проведеної судово-ветеринарної експертизи обґрунтовує причини такої неможливості і зазначає, які додаткові дані необхідні йому для вирішення цього питання (ветеринарні документи, результати додаткових інструментальних та лабораторних досліджень тощо), а також встановлює термін повторного чи додаткового дослідження. Це не звільняє судово-ветеринарного експерта від вирішення інших питань, поставлених йому на вирішення у документі про призначення судово-ветеринарної експертизи.

Результати проведення судово-ветеринарного дослідження підекспертної тварини з метою встановлення каліцтва викладаються у висновку експерта згідно з «Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень» [22]. Підсумки у висновку експерта повинні бути детальним й науково обґрунтованим результатом аналізу фактичних даних, встановлених об'єктивно під час проведення судово-ветеринарної експертизи.

Висновок експерта видається персонально особі або органу, що призначили судово-ветеринарну експертизу, чи за їх письмовою вказівкою надсилається поштою не пізніше терміну, визначеного чинним законодавством. Видача висновку експерта на руки власнику чи опікуну підекспертної тварини, можлива лише за письмовим дозволом органу чи особи, що призначив(ла) судово-ветеринарну експертизу або залучила експерта. Складання «попередніх висновків» чи надання будь-якої попередньої інформації, що містять ймовірне твердження про каліцтво тварини, не допускається. Розголо-

Рис. 3. Блок-схема: «Випадки, за яких каліцтво тварини судово-ветеринарним експертом не встановлюється»

шення даних, що стали відомі судово-ветеринарному експерту під час дослідження підекспертної тварини з метою встановлення її каліцтва не допускається.

Таким чином, розроблений алгоритм судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва пропонуються судово-ветеринарним експертам для використання під час проведення судової експертизи живих підекспертних ссавців і птахів, постраждалих від жорстокого поводження для обґрунтованого і об'єктивного встановлення характеру та ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, механізму їх виникнення, черговості, давності, прижиттєвості чи посмертності, наявних ознак каліцтва, характерних ознак ушкоджень на тілі тварини, за якими можна встановити характер та особливості зброї чи інших предметів, якими спричинені ушкодження, причинно-наслідкового зв'язку між ушкодженнями і настанням каліцтва тварини.

Розроблений алгоритм судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва можна застосовувати у:

– *правотворчості* – для подальшого удосконалення національного кримінального законодавства щодо злочинів проти суспільної моральності, зокрема ч. 1 ст. 299 Кримінального кодексу України, шляхом проведення судово-ветеринарної експертизи живих підекспертних тварин, постраждалих від жорстокого поводження, з метою встановлення їх каліцтва;

– *правозастосовній діяльності* – для удосконалення методик розслідування злочинів проти суспільної моральності, зокрема за ч. 1 ст. 299 Кримінального кодексу України (жорстоке поводження з тваринами) для здійснення правильної кваліфікації злочину, зокрема щодо встановлення каліцтва тварини; вироблення алгоритму взаємодії суду, слідчого й судово-ветеринарного експерта, а також у процесі підготовки та практичної діяльності фахівців правоохоронних органів та фахівців з ветеринарної медицини, судових експертів за спеціальністю: 18.1 «Ветеринарні дослідження»;

– *експертній практиці* – для проведення судово-ветеринарної експертизи живих підекспертних тварин, постраждалих від жорстокого поводження, а також судово-ветеринарного дослідження трупів тварин, з метою встановлення їх каліцтва та укладання висновку експерта;

– *навчальному процесі* – під час підготовки лікарів ветеринарної медицини, які мають намір вперше отримати кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Вете-

ринарні дослідження», а також під час стажування судово-ветеринарних експертів, котрі мають намір підтвердити свою кваліфікацію за вище зазначеною експертною спеціальністю. Крім того, результати наших досліджень можуть бути використані у роботі закладів вищої освіти під час підготовки здобувачів вищої освіти з питань ефективного розслідування, кваліфікації правопорушень у різних сферах суспільної діяльності, пов'язаних із тваринами; під час викладання й вивчення на юридичних факультетах навчальних компонентів: «Кримінальне право», «Кримінальний процес», «Судова експертологія», а також дисциплін на факультетах ветеринарної медицини: «Патологічна анатомія та розтин», «Судова ветеринарна медицина», а також під час написання підручників, навчальних посібників, довідників.

Розроблений порядок проведення судово-ветеринарної експертизи з визначення каліцтва здатні позитивно вплинути на ефективність проведення і результативність судово-ветеринарної експертизи, надання обґрунтованого і об'єктивного висновку експерта у категоричній формі.

Висновки. 1. Судово-ветеринарне дослідження живої підекспертної тварини з ушкодженнями, наслідком яких стало каліцтво проводиться для визначення класу і виду підекспертної тварини відповідно до зоологічної систематики; характеру ушкоджень з ветеринарної точки зору, їх локалізації, механізму виникнення, черговості й послідовності заподіяння, давності виникнення; ступеня тяжкості; характерних ознак, виявлених на тілі тварини, за якими можна встановити характер та особливості зброї чи інших предметів, якими заподіяні ушкодження; дефектів надання ветеринарної допомоги, що були причиною заподіяння підекспертній тварині ушкоджень, наслідком яких є каліцтво; стійкої повної або часткової фізичної або функціональної втрати будь-якого органа чи ділянки тіла; ступеня обмеження можливості забезпечувати підекспертною твариною свої основні прояви життєдіяльності на рівні з іншими тваринами цього ж виду; втрати твариною загальногосподарського або спеціального використання, або втрати можливості самостійного існування дикої чи безпритульної тварини в оточуючому середовищі внаслідок ушкодження, що призвело до каліцтва; ступеня обмеження життєдіяльності тварини, яке сформувалось у посттравматичному періоді; чи призвели до каліцтва тварини заподіяні їй ушкодження за встановлених обставин як кожне окремо, так і у сукупності; чи могла тварина отримати ушкодження, що призвели до каліц-

тва, самостійно, без стороннього втручання; а також інших завдань у межах компетенції судово-ветеринарного експерта, а також за запитом органу чи особи, який (яка) призначив(ла) судово-ветеринарну експертизу або залучив(ла) судового експерта.

2. Для констатації характеру ушкоджень тварини та обґрунтування їх наслідку у вигляді каліцтва, судово-ветеринарний експерт у підекспертної тварини повинен виявити: стійкий розлад здоров'я внаслідок тілесного ушкодження чи його наслідку; стійку повну або часткову фізичну або функціональну втрату будь-якого органа чи ділянок тіла; стійку втрату або значні фізіологічні обмеження життєдіяльності; спотворення зовнішнього вигляду тварини через зміни частин тіла через їх деформацію чи фізичну відсутність; обмеження можливості тварини забезпечувати свої основні прояви життєдіяльності; втрату твариною загальногосподарського або спеціального використання, а також втрату можливості самостійного існування дикої чи безпритульної тварини в оточуючому середовищі.

3. Алгоритм судово-ветеринарного визначення каліцтва тварини складається із таких етапів: ознайомлення із процесуальним документом про призначення судово-ветеринарної експертизи; вивчення матеріалів справи; судово-ветеринарне дослідження підекспертної тварини; виявлення ознак каліцтва тварини; встановлення обмеження життєдіяльності тварини, які сформувались у посттравматичному періоді у зв'язку з каліцтвом; укладання висновку експерта.

4. Констатація стану каліцтва тварин можлива безпосередньо відразу після його заподіяння, не очікуючи повного загоєння ушкодження та остаточного формування його наслідків, якщо зазначені ознаки каліцтва є стійкими і очевидними, тобто дуже помітними, неприхованими, безсумнівними, безперечними, наприклад, відсутність очного яблука, кінцівки тощо.

5. Остаточне вирішення питання про настання у тварини каліцтва у зв'язку із спотворенням її екстер'єру можливе лише за результатами, що визначились з часом і мають остаточний вигляд посттравматичних ушкоджень без хірургічного втручання, проте не раніше ніж через 60–90 діб від терміну травмування, оскільки протягом певного періоду можливі зміни ранових рубців шкіри.

6. Якщо встановити стан каліцтва тварини не можливо, то судово-ветеринарний експерт у підсумках проведеної судово-ветеринарної експертизи обґрунтовує причини такої неможливості та зазначає, які додаткові дані необхідно

надати чи провести додаткові лабораторні та інструментальні дослідження тварини для вирішення цього питання, а також встановлює термін повторного чи додаткового дослідження. Це не звільняє судово-ветеринарного експерта від вирішення інших питань, поставлених йому на вирішення у документі про призначення судово-ветеринарної експертизи.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі полягають у розробці «Методики судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Яценко І. В., Парилівський О. І. Каліцтво тварин як предмет судово-ветеринарної експертизи. *Agrarian Bulletin of the Black Sea Littoral*. 2022, Iss. 102–103. Pp. 71–86. DOI: 10.37000/abbsl.2022.102.13 (дата звернення: 10.06.2022).
2. Connor M., Cowan S. L. Consumer evaluation of farm animal mutilations. *Research in veterinary science*. 2020. Vol. 128. Pp. 35–42. DOI: 10.1016/j.rvsc.2019.10.006 (дата звернення: 03.03.2022).
3. Єрмолаєва Т., Шевченко Ю. Захист диких тварин від жорстокого поводження в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. Вип. 11. С. 179–180. DOI: 10.32849/2663-5313/2019.11.30 (дата звернення: 10.03.2022).
4. Sims V. K., Chin M. G., Yordon R. E. Don't be cruel: Assessing beliefs about punishments for crimes against animals. A multidisciplinary journal of the interactions between people and other animals. 2007. Vol. 20. Iss. 3. Pp. 251–259. DOI: 10.2752/089279307X224791.
5. Mary Lou Randour, Martha Smith-Blackmore, Nancy Blaney, Daniel DeSousa, Audrey-Anne Guyony. Animal Abuse as a Type of Trauma: Lessons for Human and Animal Service Professionals. *Trauma Violence Abuse*. 2021. Vol. 22. Iss. 2. Pp. 277–288. DOI: 10.1177/1524838019843197.
6. Henry B. C. The relationship between animal cruelty, delinquency, and attitudes toward the treatment of animals. *Society & animals*. 2004. Vol. 12. Iss. 3. Pp. 185–207. DOI: 10.1163/1568530042880677.
7. Sims V. K., Chin M. G., Yordon R. E. Don't be cruel: Assessing beliefs about punishments for crimes against animals. *Anthrozoos*. 2007. Vol. 20. Iss. 3. Pp. 251–259. DOI: 10.2752/089279307X224791 (дата звернення: 03.03.2022).
8. Yatsenko I. V., Zapara S. I., Zon G. A., Ivanovskaya L. B., Klochko A. M. Animal Rights and Protection against Cruelty in Ukraine. *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2020. Vol. 11, № 1. Pp. 91–103. DOI: 10.14505//jemt.11.1(41).11.
9. Araújo D., Lima C., Mesquita J. R., Amorim I., Ochôa C. Characterization of Suspected Crimes against Companion Animals in Portugal. *Animals*. 2021. Vol. 11. Iss. 9. Pp. 2744. DOI: 10.3390/ani11092744.

10. Degue S., Dilillo D. Is animal cruelty a “red flag” for family violence? Investigating co-occurring violence toward children, partners, and pets. *J. Interpers Violence*. 2009. Vol. 24. Is. 6. Pp. 1036–1056. DOI: 10.1177/0886260508319362.
11. Полтава К. О. Кримінологічна оцінка рівня і динаміки жорстокого поводження з тваринами в Україні та напрями його запобігання. *Право і суспільство*. 2020. Вип. 1. № 2. С. 129–136. DOI: 10.32842/2078-3736/2020.1-2.22 (дата звернення: 10.03.2022).
12. Уварова Н. В. До проблеми кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 138–140. DOI: 10.31733/2078-3566-2018-6-138-140 (дата звернення: 10.03.2022).
13. Головка І.А. Кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Київ. нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2010. 20 с.
14. Parry N. M. A., Stoll A. The rise of veterinary forensics. *Forensic Sci Int*. 2020. Vol. 306. DOI: 10.1016/j.forsciint.2019.110069 (дата звернення: 10.03.2022).
15. McDonough S. P., McEwen B. J. Veterinary Forensic Pathology: The Search for Truth. *Veterinary pathology*. 2016. Vol. 53. Iss. 5. Pp. 875–877. DOI: 10.1177/0300985816647450 (дата звернення: 10.03.2022).
16. Mills G. Proving the crime: how veterinary forensics can help. *Veterinary record*. 2013. Vol. 172. Iss. 18. Pp. 465–466. DOI: 10.1136/vr.f2694 (дата звернення: 10.03.2022).
17. Benetato M. A., Reisman R., McCobb E. The veterinarian’s role in animal cruelty cases. *Javmajournal of the american veterinary medical association*. 2011. Vol. 238. Iss. 1. Pp. 31–34. DOI: 10.2460/javma.238.1.31 (дата звернення: 10.03.2022).
18. Byard R. W., Boardman W. The potential role of forensic pathologists in veterinary forensic medicine. *Forensic science medicine and pathology*. 2011. Vol. 7 Iss. 3. Pp. 231–232. DOI: 10.1007/s12024-011-9241-x (дата звернення: 10.03.2022).
19. Rebollada-Merino A., Barcena C., Mayoral-Alegre F. J., Garcia-Real I., Dominguez L., & Rodriguez-Bertos A. Forensic cases of suspected dog and cat abuse in the Community of Madrid (Spain), 2014–2019. *Forensic science international*. 2020. Vol. 316. DOI: 10.1016/j.forsciint.2020.110522.
20. Яценко І. В., Дереча Л. М. Можливості судово-ветеринарної експертизи як нового виду судових експертиз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Збірник наукових праць. Харків: «Право», 2019. Вип. 19. С. 550–567. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.044 (дата звернення: 10.03.2022).
21. Яценко І. В., Парилівський О. І. Практика судово-ветеринарної експертизи живих тварин з ознаками каліцтва. *Науковий вісник ветеринарної медицини*. 2022. № 1. С. 145–169. DOI: 10.33245/2310-4902-2022-1-1-145-169.
22. Яценко І. В., Парилівський О. І. Каліцтво тварин як предмет судово-ветеринарної експертизи. *Agrarian Bulletin of the Black Sea Littoral*. 2022, Is. 102–103. Pp. 71–86. DOI: 10.37000/abbsl.2022.102.13.
23. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.03.2022).
24. Інструкція про призначення і проведення судових експертиз та експертних досліджень. Затверджено наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 01.03.2022).
25. Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах. Затверджено наказом Міністерства юстиції України 12.12.2011 р. № 3505/5, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 12 грудня 2011 р. за № 1431/20169. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11#Text> (дата звернення: 01.03.2022).
26. Правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров’ю тварини (методичні рекомендації) / І. В. Яценко, О. І. Парилівський. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса», 2021. 47 с.

REFERENCES:

1. Yatsenko I. V., Parylovskiy O. I. Kalitstvo tvaryn yak predmet sudovo-veterynarnoi ekspertyzy. *Agrarian Bulletin of the Black Sea Littoral*. 2022, Issue 102–103. Rr. 71–86. DOI: 10.37000/abbsl.2022.102.13 (data zvernennia: 10.06.2022) [in Ukrainian].
2. Connor, M., & Cowan, S. L. (2020). Consumer evaluation of farm animal mutilations. *Research in veterinary science*. 128. 35–42. DOI: 10.1016/j.rvsc.2019.10.006 [in English].
3. Yermolaieva T., & Shevchenko Yu. (2019). Zakhyst dykykh tvaryn vid zhorstokoho povodzhennia v Ukraini. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*. 11. 179–180. DOI: 10.32849/2663-5313/2019.11.30 [in Ukrainian].
4. Sims, V. K., Chin, M. G., & Yordon, R. E. (2007). Don’t be cruel: Assessing beliefs about punishments for crimes against animals. *A multidisciplinary journal of the interactions between people and other animals*. 20 (3). 251–259. DOI: 10.2752/089279307X224791 [in English].
5. Randour, M. L., Smith-Blackmore, M., Blaney, N., DeSousa, D., & Guyony, A.–A. (2021). Animal Abuse as a Type of Trauma: Lessons for Human and Animal Service Professionals. *Trauma Violence Abuse*. 22. (2). 277–288. DOI: 10.1177/1524838019843197 [in English].

6. Henry, B. C. (2004). The relationship between animal cruelty, delinquency, and attitudes toward the treatment of animals. *Society & animals*. 12 (3). 185–207. DOI: 10.1163/1568530042880677 [in English].
7. Sims, V. K., Chin, M. G., & Yordon, R. E. (2007). Don't be cruel: Assessing beliefs about punishments for crimes against animals. *Anthrozoos*. 20 (3). 251–259. DOI: 10.2752/089279307X224791 [in English].
8. Yatsenko, I. V., Zapara, S. I., Zon, G. A., Ivanovskaya, L. B., & Klochko, A. M. (2020). Animal Rights and Protection against Cruelty in Ukraine. *Journal of Environmental Management and Tourism*. 11 (1). 91–103. DOI: 10.14505//jemt.11.1(41).11 [in Ukrainian].
9. Araújo, D., Lima, C., Mesquita, J. R., Amorim, I., & Ochôa, C. (2021). Characterization of Suspected Crimes against Companion Animals in Portugal. *Animals*. 11 (9). 2744. DOI: 10.3390/ani11092744 [in English].
10. Degue, S., & Dilillo, D. (2009). Is animal cruelty a “red flag” for family violence? Investigating co-occurring violence toward children, partners, and pets. *J. Interpers Violence*. 24 (6). 1036–1056. DOI: 10.1177/0886260508319362 [in English].
11. Poltava, K. O. (2020). *Kryminolohichna otsinka rivnia i dynamiky zhorstokoho povodzhennia z tvarynamy v Ukraini ta napriamy yoho zapobihannia. Pravo i suspilstvo*. 1 (2). 129–136. DOI: 10.32842/2078-3736/2020.1-2.22 [in Ukrainian].
12. Uvarova, N. V. (2018). Do problemy kryminalnoi vidpovidalnosti za zhorstoke povodzhennia z tvarynamy. *Naukovi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. 4. 138–140. DOI: 10.31733/2078-3566-2018-6-138-140 [in Ukrainian].
13. Holovko, I. A. (2010). *Kryminalna vidpovidalnist za zhorstoke povodzhennia z tvarynamy : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08; Kyiv. nats. un-t vnutr. sprav*. Kyiv. 20 s [in Ukrainian].
14. Parry, N. M. A., & Stoll A. (2020). The rise of veterinary forensics. *Forensic Sci Int*. 306. DOI: 10.1016/j.forsciint.2019.110069 [in English].
15. McDonough, S. P., & McEwen, B. J. (2016). Veterinary Forensic Pathology: The Search for Truth. *Veterinary pathology*. 53 (5). 875–877. DOI: 10.1177/0300985816647450 [in English].
16. Mills, G. Proving the crime: how veterinary forensics can help. *Veterinary record*. 172 (18). 465–466. DOI: 10.1136/vr.f2694 [in English].
17. Benetato, M. A., Reisman, R., & McCobb, E. (2011). The veterinarian's role in animal cruelty cases. *Javma-journal of the american veterinary medical association*. 238 (1). 31–34. DOI: 10.2460/javma.238.1.31 [in English].
18. Byard, R. W., & Boardman, W. (2011). The potential role of forensic pathologists in veterinary forensic medicine. *Forensic science medicine and pathology*. 7 (3). 231–232. DOI: 10.1007/s12024-011-9241-x [in English].
19. Rebollada-Merino, A., Barcena, C., Mayoral-Alegre, F. J., Garcia-Real, I., Dominguez, L., & Rodriguez-Bertos A. (2020). Forensic cases of suspected dog and cat abuse in the Community of Madrid (Spain), 2014–2019. *Forensic science international*. 316. DOI: 10.1016/j.forsciint.2020.110522 [in Ukrainian].
20. Yatsenko, I. V., & Derecha, L. M. (2019). *Mozhlyvosti sudovo-veterynarnoi ekspertyzy yak novoho vydu sudovykh ekspertyz. Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky: Zbirnyk naukovykh prats*. Kharkiv: «Pravo». 19. 550–567. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.044 [in Ukrainian].
21. Yatsenko I. V., Parylovskiy O. I. *Praktyka sudovo-veterynarnoi ekspertyzy zhyvykh tvaryn z oznakamy kalitstva. Naukovi visnyk veterynarnoi medytsyny*. 2022. № 1. S. 145–169. DOI: 10.33245/2310-4902-2022-1-1-145-169.
22. Yatsenko I. V., Parylovskiy O. I. *Kalitstvo tvaryn yak predmet sudovo-veterynarnoi ekspertyzy. Agrarian Bulletin of the Black Sea Littoral*. 2022, Is. 102–103. Rr. 71–86. DOI: 10.37000/abbsl.2022.102.13.
23. *Pro sudovu ekspertyzu: Zakon Ukrainy vid 25.02.1994 № 4038-XII*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (data zvernennia: 20.03.2022) [in Ukrainian].
24. *Instruktsiia pro pryznachennia i provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzen. Zatverdzheno nakazom Ministerstva yustytssii Ukrainy 08.10.1998 № 53/5 (u redaktsii nakazu Ministerstva yustytssii Ukrainy vid 26.12.2012 № 1950/5)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (data zvernennia: 01.03.2022) [in Ukrainian].
25. *Instruktsiia pro osoblyvosti zdiisnennia sudovo-ekspertnoi diialnosti atestovanykh sudovymy ekspertamy, shcho ne pratsiuiut u derzhavnykh spetsializovanykh ekspertnykh ustanovakh. Zatverdzheno nakazom Ministerstva yustytssii Ukrainy 12.12.2011 r. № 3505/5, zareiestrovano v Ministerstvi yustytssii Ukrainy 12 hrudnia 2011 r. za № 1431/20169*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1431-11#Text> (data zvernennia: 01.03.2022) [in Ukrainian].
26. *Pravyla sudovo-veterynarnoho vyznachennia stupenia tiazhkosti shkody, zapodiianoi zdoroviu tvaryny (metodychni rekomendatsii) / I. V. Yatsenko, O. I. Parylovskiy*. Kharkiv: NNTs «ISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusa», 2021. 47 s [in Ukrainian].